

Kuidas saab kirik olla kasulik kogukonnale? (Haapsalu näitel)

TIIT SALUMÄE, EELK piiskop, EELK Haapsalu Püha Johannese kogudus

Haapsalu piiskop Hermann kirjutas aastal 1279: „Hermann, Jumala armust Saaremaa kiriku piiskop, tervitab kõiki Kristusele ustavaid Neitsi kuulsusrikkas Pojas. Me ihaldame, et kõigil, kes käesolevat kirja näevad, oleks teada, et meie, olles asutanud peakiriku Haapsalus ning varustanud meie kanoonikud vajalike eluhoonetega ning sissetulekutega, määrasime ühe paiga linna rajamiseks, kuhu kõik kokku voolaksid ning sinna taanduksid, kes koos meiega tahaksid valida seal elupaiga, ja kui hädavajadus seda nõuaks, kaitsta kirikut oma võimalusekohase toetusega.“

Selle läkituse sõnum on ka praegu, 743 aastat hiljem, ajakohane ja annab kirikule ülesande ühiskonna teenimisel. Alustasin tööd Haapsalus 1975. aastal – sügaval nõukogude ajal. Olud olid siis hoopis teistsugused kui täna. Vajasin luba näiteks jumalateenistuse pidamiseks surnuaial ja kuna teenisin ka Noarootsi kogudust, oli vaja sissesõiduluba piiritsooni. Tol ajal ei saanud rääkida koostööst, aga kiriku õiguste eest sain seista. Suuremad teemad olid seoses muinsuskaitsega Jaani kiriku kapitaalremondi tööks alates 1977. a. Esimene uus ühine ettevõtmine oli Haapsalus toimunud rahukonverents „Kool ja kirik rahu eest“ Wiedemanni-nimelises keskkoolis 15.-16. juunil 1991. a. Ettekande pidas tollane välisminister Lennart Meri. Konverents sai teoks koostöö maakonnaavalitsusega.

Järgmiste aastate jooksul arenes koostöö edasi. 2019 moodustasime koostöökoja, kus arutasime läbi Lääne maakonnas toimuvad üritused. Koostöökogu eesmärk on viia läbi üritusi ühiselt, et saavutada parim tulemus. Koostöökogu juhatab SA Läänemaa juhataja. Liikmed on Haapsalu linna, Vormsi ja Lääne-Nigula valla esindajad, EELK piiskop, Lääne praost, koguduste vaimulikud, Muinsuskaitseameti Läänemaa esindaja; Rahvakultuuri keskus; Kaitseliidu Lääne maleva pealik; Lääne prefektuur, Haapsalu politseijaoskond ja Päästeamet. Koostöökoda koguneb vähemalt kaks korda aastas. Lepitakse kokku ühisürituste korraldamises. Koroonakriisi ajal käsitleti kirikute võimalusi kriisiolukorras tegutseda ja inimesi abistada. Sellises vormis koostöökogud võiksid olla kõigis maakondades.

Ajakirjandus pühendab palju tähelepanu kiriku ühiskondlikule rollile. Kiriku ülesanne ja võimalus on sõnastada nii üleriigilisel kui ka kohalikul tasandil oma ühiskondlik roll ja püüdlused. Kirik on kutsutud ja seatud teenima inimest – nii igavest kui ka ajalikku, nii taevast kui ka maist silmas pidades. Seetõttu ei saa kirik olla ükskõikne rahva elukorralduse ja sotsiaalsete probleemide lahendamise suhtes.

EELK-le kui vabale rahvakirikule on rahvas rajamisest alates delegeerinud vastutuse ja ülesande olla rahva vaimseks orientiiriks. Seda ülesannet tuleb meil täita ka praeguses Eestis. Pidamata ühtegi poliitilist kontseptsiooni või erakonda ainuõigeks, rõhutab kirik kindlate kultuuriliste, moraalsete ja religioossete väärtuste arvestamise vajadust ning kutsub poliitilisi jõude üles rajama oma tegevust sellele alusele.

Kirikule ülesanne on anda oma panus ühiskonna usulisele uuenemisele ja ülesehitamisele. Kolmkümmend aastat on kirik saanud olla aktiivne ühiskonnatöös, ärkamisajal kirikusse tulnud inimesed jõuavad peatselt pensionipõlve. Unustada ei saa, et poole sajandi pikkuse nõukogude okupatsiooniaja, totalitaarse mõtlemise ja riikliku ateismipoliitika tagajärjed on olnud laostavad ja need püsivad veel kaua.

Meie kohustus on luua tingimused, et uus põlvkond leiaks kiriku. Selles näen õiglase ja turvalise ühiskonna eeldust. Vajame tasakaalustatud ühiskonda, kus majanduslikud püüdlused on kooskõlas maailmavaatega, mille keskmeks on vaimsus. Kiriku missioon on aidata seda tasakaalu luua. Selle eesmärgi täitmiseks oleme valmis koostööks nii riiklike institutsioonide kui ka mitmesuguste eluvaldkondade inimestega. Samas ei tohi kirik saada riigi, mõne omavalitsuse või partei tööriistaks. Ühiskonna arstina tuleb meil olla nii kriitik kui ka armu vahendaja. Meie ei saa eeldada, et meie nõuded ja nõuanded oleksid alati populaarsed. Kirikuna saame toetada ainult häid ideid ja ettevõtmisi.

Piibellikult mõttes on meie ülesanne harida ja hoida meile usaldatud aeda. Arukas on kasutada meile antud füüsilist ja vaimset eluruumi mõttekalt ning parandada Jumala loodu järgmistele põlvedele rikkumatuna. Oleme vaimsete ja kõlbeliste väärtuste kandjad – see on meie ülesanne. Kõneldes igavestest väärtustest pean silmas meile antud teenimistööd pühakirja ja kiriku õpetuse kohaselt.

Võimalusest ühiskonda teenida nimetan järgmisi valdkondi:

- Ajakirjandus on kirikute ja koguduste teemade kajastajana meie oluline partner. Kirikuteated ilmuvad igal nädalal kohalikus ajalehes Lääne Elu alates 1989. aastast tänini. Kirikupühadel avaldatakse vaimulikke mõtisklusi, kajastamist leiavad koguduse sündmused. Ajaleht sündis Andres Ammase algatusel ja esimene toimetuse tegutses kogudusemajas. Ammas oli ka koguduse juhatuse liige. Peatoimetajaks oli 1999-2003 Lehte Ilves, kes on toimetanud aastaid Lääne praostkonna aastakirja „Scripta Annalia“, ka tema on olnud koguduse juhatuse liige. Hea koostöö eest pälvis Lääne Elu tänava EELK tänukirja. Kiitust väärivad ka Pereraadio Haapsalu stuudio töö kohaliku elu ja inimeste tutvustamisel. ERR on teinud Haapsalu jumalateenistustest hulga ülekandeid nii raadios kui ka televisioonis.
- Avalike ürituste korraldamine riiklikel ja rahvuslikel tähtpäevadel on juba aastaid kohaliku elu loomulik osa. Kiriku ülesanne on olnud pühitsemistalutuste toimetamine, kõne ja palve. Üks esimene avalikku kõlapinda leidnud sündmus oli 1988 Haapsalu piiskopilinnuses: jõulurahu kuulutamise ja sellega sajanditepikkuse traditsiooni taastamine. Kuninganna Kristiina sõnadega kuulutas jõulurahu linnapea, mina pidasin palvuse; osalesid ka teiste kirikute esindajad. Tallinnas taastas traditsiooni president Lennart Meri, kes luges meie antud jõulurahu kuulutamise teksti ette Raekoja platsil 1993. aastal. Kõnes viitas president, et Eesti kuulub jõulurahu kuulutamise kaudu Põhjamaade hulka. Tähelepanuväärne avalik üritus oli Eesti Vabariigi 71. aastapäeva tähistamine Haapsalu Jaani kirikus 24. veebruaril 1989. Õnnistasin siis Haapsalu linna esimese sinimustvalge lipu. Riiklike tähtpäevade tähistamine koos vaimulikega on Haapsalus ja Läänemaal elu loomulik osa.
- Koostöös Haapsalu koolidega toimuvad jõuluteenistused toomkirikus. Oluline sündmus on Haapsalu koguduse auliikme dr Heino Noore kõnevõistlus Läänemaa ühiskümnaasiumis. Heino Noore algatatud võistlus on kestnud kümmekond aastat. Võitja kannab ette oma kõne vabariigi aastapäeva kontsert-jumalateenistusel Haapsalu toomkirikus. Noorte kõnedest on jäänud kajama mõte, et Eesti on väike ja meie iseseisvus on ime. Rõhutatud on Eesti kuulumist NATO-sse ja pääsemist ÜRO julgeolekunõukokku. Noored räägivad Tartu rahu ja Haapsalu seosest, sest Eesti delegatsiooni juht oli Haapsaluga tihedalt seotud Jaan Poska. Noored kõnelevad vajadusest hoida eesti keelt, kultuuri ja keskkonda. Noored on tunnistanud, et on vahel Eesti elu suhtes kriitilised ja neid köidab välismaa. „Minu sõnum Eesti noortele on: avasta, näe, aga tule tagasi. Eestil on vaja nii sind kui ka mind, sest meie kujundame seda sajandit Eesti Vabariigis,“ ütles 2020. aastal 10. klassi õpilane Rasmus Kuslap oma kõnes.

- Traditsiooniliselt on Haapsalu koguduste vaimulikud kogunenud kord kuus oikumeeniliseks piiblitunniks. Vahetatakse informatsiooni ja lepitakse kokku ühistes ettevõtmistes.
- Kriisiolukordades on koostöö eriti vajalik. Oli koroonakriis, nüüd oleme sõjaolukorras ja võtame vastu Ukraina põgenikke. Kogudused on pakkunud abi põgenike majutamisel ja abi saatmisel Ukrainasse. Eesti Piibliselts, mille esimees olen, andis välja ukrainakeelse lastepiibli.
- Riigikaitse kaplanaadi koostöö toimub Kaitseliidu, Memento, Naiskodukaitse, Noorkotkaste ja Kodutütardega. Haapsalu toomkirikus on dr Heino Noore initsiatiivil loodud Emaaltar Siberis mõrvatud ja vangilaagrites surnud emade mälestuseks. Haapsalu Jaani kirikus on Moero laeva motiiv paadipõgenikest hukkunute mälestuseks. Reeglipäraselt tähistatakse ühiselt kõiki mälestuspäevi. Kaasatud on Haapsalu linnavalitsus, Kaitseliit, Naiskodukaitse jt asjasse pühendatud.
- Kiriku oluline koostööpartner on Muinsuskaitseamet (1998–2001 muinsuskaitseinspeksioon) ja ameti maakondlik esindaja. Olen EELK ja vabariigi valitsuse kultuuriväärtuste komisjoni kaasesimees ja aastakümneid selles töös osalenud. Väga vajalik oli programm „Pühakodade säilitamine ja areng.“ Koostööd oleme teinud omavalitsuste, seltside, kunstiakadeemia, muuseumide jt organisatsioonidega. Lahendamist vajavaid küsimusi on kogu aeg ja selleks vajame koostööd. Haapsalu piiskoplik toomkirik on näiteks osa piiskopilinnuse muuseumist ja kiriku kasutamine on üks näide koostööst. Ka Haapsalu linn on toetanud Jaani kiriku torni remonti ja oreli restaureerimist.
- Kultuurikoostöö heaks näiteks on projekt „Teeliste kirikud“, millega alustasime aastal 2007. Siis osales projektis 276 kirikut ja pühakoda. Nüüdseks osaleb ligi 450 pühakoda. Koroonakriisi ajal vähenes väliturism, tuhanded inimesed otsisid üles kodumaa vaatamisväärsused ja tulid kirikutesse. Haapsalu toomkiriku küllastajate arv on mõne viimase aastaga tõusnud rekordtasemele. Jaani kiriku hoiavad avatuna mitukümmend vabatahtlikku koguduseliiget. Neid ette valmistades olen rõhutanud, et nad kohtavad tuhandeid inimesi, kes esitavad oma küsimusi ja mõtteid. Info avatud pühakodade kohta saavad inimesed Eesti Kirikute Nõukogu programmist „Teeliste kirikud“.
- Diakooniatöö näitena nimetan De la Gardie hooldekodu teenimist ja regulaarseid jumalateenistusi ning külaskäike haiglasse.
- Koguduse liikmed on osa kogukonnast ja kirikul on vastutus kultuuritöö toetamisel. Haapsalu laulukoorid annavad regulaarselt kontserte kirikutes, muusikatöö suurprojektideks on festivalid. Järgmisel aastal tähistab Haapsalu Vanamuusikafestival oma 30. toimumiskorda. Koguduseliikmete silmaringi laiendamiseks korraldab kogudus mitmesuguseid ekskursioone. Vestlusring „Piibel köögis“, eakate teetund ja piibling loovad võimaluse viia vaimulikku sõnumit ka kogudusest väljapoole – kogukonnale ja ühiskonnale.

Kuna olen ligi 47 aastat elanud Haapsalus, on mul kerge rääkida linnavalitsuse ja mitmesuguste asutuste juhtidega. Mul on hea meel, et mitmed algatused on nüüd osa Haapsalu elust. Tähtis on heade traditsioonide juurutamine. Koostöö inimestega, kes korraldavad linnas ja maakonnas üritusi, on väga vajalik, näiteks Tartu rahu ja vabariigi aastapäeva, võidupüha ja leinapäevade puhul. Pean vajalikuks hoida traditsioone ja kontakti Haapsalu ajalooliste isikutega nagu näiteks linna rajaja Buxhoevedeni järeltulijad, kes on taas Eestis tagasi.

Ühinen M. J. Eiseni sõnadega: „Olevik on mineviku toode. Minevik peegeldab ennast meie ajaloos kätte. Olevikust saame niipalju aru kui minevikku tunneme. Ajalugu toob mineviku tegelased näitelavale, ajalugu näitab, kuidas rahvad olemise eest heitlevad ja kuidas sest

heitlemisest uued olud arenevad. Ajalugu kuulutab ühtlasi kõuekeelel üksikutele tegelastele ja niisama rahvastelegi kohtuotsust nende tegude kohta. Ajalugu, nimelt kodumaa ajalugu peab tingimata tundma igäüks, kes kodumaa asjus kaasa tahab rääkida, kes praegusi olusid püüab arvestada.“ („Eesti, Liiwi- ja Kuramaa ajalugu“ Tartus 1913).